

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія

ПРАВО

Випуск 38

Том 1

Ужгород-2016

РОЗДІЛ 5 ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3

ДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ TO THE ISSUE OF PRINCIPLES OF SOCIAL PROTECTION ORGANIZATION

Клименко А.Л.,
аспірант

*Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

У статті досліджені та проаналізовані питання принципів організації соціального захисту. Розглянуті особливості та основні компоненти основоположних принципів організації соціального захисту. Виокремлені особливості закріплення цих принципів в різноманітних міжнародно-правових документах. Проведений порівняльно-правовий аналіз принципів організації соціального захисту та зроблена пропозиція їх доповнення окремими принципами, які є не менш важливими та необхідними, на думку автора, для здійснення організації соціального захисту в Україні та світі.

Ключові слова: принципи, соціальний захист, соціальне забезпечення, Європейський Союз, трудове законодавство України.

В статье исследованы и проанализированы вопросы принципов организации социальной защиты. Рассмотрены особенности и основные компоненты основополагающих принципов организации социальной защиты. Выделены особенности закрепления данных принципов в различных международно-правовых документах. Проведен сравнительно-правовой анализ принципов организации социальной защиты и сделано предложение их дополнения отдельными принципами, которые являются не менее важными и необходимыми, по мнению автора, для осуществления организации социальной защиты в Украине и мире.

Ключевые слова: принципы, социальная защита, социальное обеспечение, Европейский Союз, трудовое законодательство Украины.

The paper studied and analyzed the issue of the social protection principles. The features and main components of the fundamental principles of social protection have been disclosed. The article also determined the features of formalizing these principles in various international legal documents. The comparative legal analysis of the social protection principles has been conducted. The author made a proposal to add certain important and necessary principles to conduct the social protection in Ukraine and abroad.

Key words: principles, social protection, social security, European Union, labor legislation of Ukraine.

Постановка проблеми. Соціальна складова діяльності сучасної держави постійно зростає. Наприклад, в Україні кількість осіб, які потребують соціального захисту, вже перевищує кількість працюючих. Зменшення надходжень до бюджету загострило проблему фінансування заходів соціального захисту населення, в результаті чого погіршився соціальний захист найбільш вразливих категорій населення: дітей, пенсіонерів, інвалідів, самотніх громадян похилого віку, безробітних, багатодітних сімей. Це пов'язане з низкою проблем, що призводять до збільшення кількості соціально незахищених осіб. Усе це вимагає проведення сильної соціальної політики як необхідного чинника соціального миру у суспільстві та слугує вихідними умовами для зростання економіки.

Одним із основоположних елементів теорії соціального захисту є принципи організації соціального захисту населення, які в умовах сьогодення потребують подальшого розвитку. Реформування соціального захисту населення викликане відсутністю єдиних принципів визначення критеріїв організації необхідності надання соціальних пільг, взаємоповторюваністю окремих соціальних виплат, відсутністю

чіткої спрямованості соціальних виплат на допомогу сім'ям з низьким рівнем доходів, недостатньою узгоджуваністю соціальних виплат з іншими державними витратами, відсутністю механізмів регулювання бюджетів соціальних фондів тощо.

Предметом дослідження статті є питання принципів організації соціального захисту.

Стан опрацювання. Серед відомих вчених, які займалися дослідженням принципів організації соціального захисту, слід назвати таких, як Т.З. Гарасимів, І.В. Гушнін, В.В. Деріга, А.Д. Зайкін, А.М. Колодій, Т.М. Кузьміна, С.М. Прилипко, М.І. Полупанов, О.І. Процевський, Н.А. Савінова, І.М. Сирота, О.М. Ярошенко.

Метою статті є виявлення і дослідження питань принципів організації соціального захисту на основі теорії права, теорії соціального захисту, чинного законодавства та праць вчених з цієї проблематики, а також аналіз їх значення, визначення особливостей їх закріплення та здійснення в різноманітних міжнародно-правових документах, аналіз особливостей закріплення та дотримання цих принципів в найбільш розвинутих країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Перш за все необхідно встановити, що таке «принцип», що розуміється під принципами організації, що таке «соціальний захист» та які його принципи, а також як виникли та розвинулися принципи цієї проблематики.

Якщо пригадати історію, то можна сказати, що держава починається з моральних засад – таких як чуйність, співчуття, справедливість, благодійність та інші. А це і є ті категорії моралі суспільства, які спрямовані на підтримку людини, яка опинилася в досить скрутній ситуації і не в змозі забезпечувати себе і своїх рідних усім необхідним. Початковими формами принципів організації соціального захисту були благодійництво і громадська опіка. Відкривалися лікарні та школи для малозабезпечених. Церква й духовенство здійснювали опіку та нагляд за лікарнями, притулками для самотніх. Таким чином, історія країн свідчить про раннє використання різноманітних форм соціального захисту, що в майбутньому заклали основу його принципів.

З бурхливим розвитком промисловості соціальний захист переходить поступово до рук держави, яка заходами соціального законодавства втручається в економічні відносини й вимагає соціальної охорони робітників і службовців на випадок хвороби чи інвалідності.

Термін «соціальний захист» був уперше використаний у Законі «Про соціальний захист США» в 1935 р., що законодавчо визначив новий етап для цієї країни, ввівши інститут обов'язкового страхування на випадок старості, смерті, інвалідності чи безробіття. Незабаром цей термін став широко застосовуватися в багатьох країнах світу, він виражав сутність проблеми щодо організації національних систем допомоги непрацездатним і громадянам похилого віку. Проте така опіка мала суто громадський характер, була періодичною та не характеризувалася загальнообов'язковістю.

Протягом першої половини ХХ століття принципи організації соціального захисту були упроваджені в усіх цивілізованих державах світу. На цьому етапі розвитку ринкової економіки держава не може забезпечити справедливий розподіл доходів. А це призводить до того, що частина населення опиняється за межею бідності, у так званих складних життєвих обставинах. Цим і породжується потреба у соціальному захисті населення та збільшенні ролі держави у вирішенні деяких соціальних питань [1, с. 6].

Загалом термін «принцип» походить від латинського слова «*principium*», що означає початок, основу. В теорії права під принципами розуміють основні засади, вихідні ідеї, що характеризують зміст права, його закономірності та призначення в суспільстві. Принцип за своєю сутністю є узагальненим відображенням об'єктивних закономірностей розвитку суспільства. Саме універсальність, загальна значущість та вища імперативність, що притаманні принципам, зумовлюють їх особливу роль у структурі права [2, с. 123].

Принципи є провідною категорією в праві всіх континентальних європейських країн. У принципах зміст права розкривається поглиблено, в них безпо-

середньо виявляється сутність права, його основи, закономірності суспільного життя, тенденції та потреби [3, с. 98].

З одного боку, вони виражають закономірності, а з іншого – становлять найбільш загальні норми, що діють в усій сфері правового регулювання й поширюються на всіх суб'єктів. Ці норми або прямо сформульовані в законі, або виводяться із загального змісту законодавства.

Призначення принципів полягає в тому, що вони забезпечують однакове формулювання норм права, а також їхній вплив на суспільні відносини у формі правового регулювання й інших форм правового впливу, визначають шляхи вдосконалення правових норм, виступаючи як провідні ідеї для законодавця. У найбільш загальному розумінні принципи – це керівні ідеї, що характеризують зміст права, його сутність і призначення в суспільстві.

На основі теорії природного права до характерних ознак принципів можна віднести: 1) вони формулюються з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина і нормального функціонування громадянського суспільства та держави; 2) встановлюють керівні засади-настанови, що визначають найважливіші правила, за якими здійснюється та організується діяльність суб'єктів права; 3) характеризуються прогресивністю, засвідчують ідеальні для умов сучасності основоположні засади поведінки суб'єктів права, але які є реально досяжними. Під принципами слід розуміти основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів права, забезпечуються права та свободи людини і громадянина, нормальне функціонування громадянського суспільства та держави. Серед сучасних принципів можна виділити загальні (загальноправові) та спеціальні (галузеві) [4, с. 94].

Що стосується принципів організації, то вони безпосередньо впливають із законів та закономірностей управління. У спеціальній літературі не вироблено єдиного підходу до формулювання принципів організації. Деякі дослідники тлумачать окремі закони як принципи, а принципи зводять у ранг законів. На думку більшості дослідників, принцип – це сформульоване людьми оптимальне правило (норма), що має об'єктивний характер. Принципи організації є відображенням об'єктивних закономірностей практики управління. Вони визначають вимоги до конкретної системи, структури та організації. Відповідно до цих вимог утворюються органи управління, встановлюються взаємини між його рівнями, організаціями і державою, застосовуються певні методи управління. Не слід вважати, що принципи організації є догмою. Економічне життя суспільства не стоїть на місці, воно змінюється. Разом зі зміною реалій господарювання змінюються і принципи організації [5, с. 72–79].

У науковій літературі під соціальними принципами розуміється система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо) [6].

Підходячи до розгляду питання про принципи організації соціального захисту, залишилося необхідним дослідити та визначити, що таке соціальний захист та в чому проявляються його особливості.

Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь-якої розвиненої держави. Поняття «соціальний захист» досить нове, воно почало використовуватись у міжнародних актах в середині ХХ століття. Концепція соціального захисту виникла наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть, і в широкому загальносоціологічному змісті відповідний термін уперше з'явився в США в 1930-х рр. і поступово поширився в західній соціології для позначення системи мір, що захищають будь-якого громадянина від економічного і соціального обмеження внаслідок безробіття, втрати або різкого скорочення прибутку через хворобу, народження дитини, виробничої травми або профзахворювання, інвалідності, старості, втрати годувальника тощо.

У Конституції України соціальний захист розуміється саме як система заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків. Саме такий зміст закладено у ст. 46, де встановлено, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується на основі загальнообов'язкового державного соціального страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [7].

В Україні закладені правові та інституційні основи нової системи соціального захисту. Ця система характеризується такими рисами:

– у Конституції України проголошено право громадян на соціальний захист і встановлені державні гарантії його здійснення;

– створено численне соціально-захисне законодавство (термін «законодавство» в такому разі застосовується в найширшому значенні як закони та підзаконні нормативно-правові акти, договірні акти), яким передбачається юридичний механізм надання населенню соціальних грошових виплат і соціальних послуг саме у певних випадках, які за міжнародно-правовою практикою отримали назву «соціальних ризиків»;

– хоча в цій системі поки що немає єдиного правового акта, котрий закріпив би загальні засади саме соціального захисту, все ж наявні системний характер таких актів і їх функціональне «згрупування», спрямоване на захист населення від негативних наслідків настання соціальних ризиків;

– в інституційному плані національна система соціального захисту включає: 1) всі організаційно-фінансово-правові форми, через які безпосередньо здійснюються соціальні виплати і надаються соціальні послуги окремим громадянам у разі настання

соціальних ризиків, а саме соціальне страхування, фінансування за рахунок податків, державна соціальна допомога, недержавне соціальне забезпечення; 2) непрямі опосередковані заходи соціального захисту, які набувають дедалі ширшого застосування [8, с. 95–99].

У вітчизняних наукових працях зустрічається безліч трактувань поняття «соціальний захист». Е.М. Лібанова вважає, що соціальний захист населення – це матеріальне забезпечення всіх без винятку громадян не нижче соціальних нормативів та забезпечення гідних умов проживання [9, с. 12]. Соціальний захист передбачає певний рівень матеріальної забезпеченості, тобто підтримку доходів, захист добробуту; тому в Україні соціальний захист – це система відносин між державою, господарськими структурами, з одного боку, та громадянами – з іншого, у процесі яких за рахунок частини валового внутрішнього продукту утворюються та використовуються фонди фінансових ресурсів для матеріального забезпечення й обслуговування окремих категорій та груп громадян.

Соціальний захист В.А. Скуратівський та О.М. Палій трактують як комплекс організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах [10, с. 92]. На думку В.І. Грушко, соціальний захист – це сукупність заходів та механізмів їх здійснення, які використовує суспільство для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення [11, с. 9].

У вузькому та широкому значеннях трактує соціальний захист Н.Б. Болотіна. У вузькому значенні розуміння соціального захисту становить власне соціально-захисну діяльність держави щодо забезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. У широкому значенні соціальний захист становить зміст соціальних функцій держави і є системою економічних, юридичних, організаційних заходів щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. Автор визначає соціальний захист як «систему юридичних, економічних, фінансових та організаційних засобів і заходів у державі щодо захисту населення від несприятливих наслідків соціальних ризиків [8, с. 56].

Система соціального захисту може бути ефективною за умови дотримання невід'ємних принципів організації соціального захисту. Правові ідеї та тенденції можуть вважатися основними принципами організації соціального захисту лише тоді, коли вони відповідають певним вимогам. Це повинні бути саме такі правові ідеї, які спрямовані на регулювання суспільних відносин в сфері соціального захисту. Вони мають відображати принципи політики держави в галузі регулювання поведінки учасників у цих суспільних відносинах. При цьому кожна правова ідея повинна проявлятися у законодавстві про соціальний захист таким чином, щоб бути закріпленою в конкретній правовій нормі безпосередньо або побічно [12, с. 33].

Принципи організації соціального захисту в загальному вигляді не сформульовані ні в Конституції

України, ні в законодавстві про соціальний захист. Але вони можуть бути виведені із аналізу і встановлення загальних, найбільш суттєвих рис фактичного змісту сукупності норм права соціального захисту. Вони є об'єктивними закономірностями в соціальному захисті і проходять через всю систему соціального захисту, відображуючи закономірності економічного розвитку держави і головні цілі економічної політики.

В результаті опрацювання наукової літератури та на основі вищенаведеного можна сказати про те, що в науковій літературі існує точка зору стосовно того, що принципи організації соціального захисту розподіляються на загальні та внутрішньогалузеві. Спробуємо виділити окремі і найбільш значущі принципи та надати характеристику деяким із них.

Принцип всезагальності соціального захисту означає те, що право на соціальний захист мають не лише громадяни України, а й іноземці, особи без громадянства, біженці, працівники-мігранти. Цей принцип також встановлений в законах, які регламентують надання державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми») [13].

Принцип всебічності (універсальності) соціального захисту розуміється як надання такого захисту у всіх випадках настання соціальних ризиків. За законодавством України визнаються і підлягають захисту всі соціальні ризики з тих, що визнаються такими у міжнародних правових актах: хвороба, безробіття, досягнення пенсійного віку, інвалідність від загального захворювання, трудове каліцтво, професійна хвороба, материнство, необхідність догляду за малолітніми дітьми, втрата годувальника тощо. Ці соціальні ризики вважаються «традиційними» для всіх держав світу [8, с. 115].

Принцип рівності прав і можливостей та заборона дискримінації. Згідно з Конституцією України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Ці конституційні засади є основою для визнання принципу рівності й у праві соціального захисту [7].

Слід розрізняти поняття «рівність» і «рівноправність». Принцип рівності, згідно з яким всі члени суспільства повинні бути поставлені в однакові умови, був і залишається одним із найважливіших ідеалів справедливого суспільного устрою. Тоді як принцип рівноправності, який означає рівність прав людини і громадянина, є одним із способів досягнення рівності. Для соціального захисту це має особливе значення, оскільки він спрямований на вирівнювання матеріального становища особи, що зазнала соціального ризику.

Заборона дискримінації як принцип права, а зокрема права соціального захисту, проголошений на міжнародному і національному рівнях. Конституція України у ст. 24 встановлює, що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [7].

Принцип диференціації умов та рівня соціального захисту. Цей принцип полягає у встановленні особливих умов та рівня соціального захисту для окремих категорій населення. При цьому застосовуються різні критерії: залежно від віку, статі, кількості дітей, виду суспільно корисної діяльності, тривалості трудового (страхового) стажу, розміру попереднього заробітку, проживання на особливих територіях, майнового становища тощо. Принцип диференціації дає змогу коригувати індивідуальну міру споживання з урахуванням зазначених критеріїв.

Принцип наукової та економічної обґрунтованості соціальних нормативів полягає в тому, що соціальні виплати, їх розмір мають відповідати потребам людини і задовольняти їх. Для реалізації цього принципу в Україні введено систему соціальних стандартів. Як уже зазначалося, базовим соціальним стандартом визнаний прожитковий мінімум. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 р. № 966-XIV визначає прожитковий мінімум як вартісну величину достатнього для нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [14].

Принцип незменшуваності змісту та обсягу соціальних виплат та послуг при прийнятті нових законів випливає з конституційної норми ст. 22, яка проголошує, що права людини і громадянина, закріплені Конституцією України, не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу наявних прав і свобод. Водночас цей принцип досить часто порушується у законодавстві щодо соціального захисту. Як правило, при прийнятті закону України про державний бюджет на відповідний рік зупиняється дія значного числа законів у частині виплат із бюджету на соціальні потреби. При цьому не вносяться зміни до тих законів, які передбачають право на певні пільги або соціальні виплати [7].

Принцип державної гарантованості встановлених прав у сфері соціального захисту вимагає не лише його проголошення на рівні закону, а й створення реального юридичного механізму його здійснення. Має бути конкретно зазначено в нормі закону, у яких випадках і за яких умов держава бере на себе безпосереднє фінансування встановлених соціальних виплат. При цьому має бути визначено розмір покриття і конкретні зобов'язані суб'єкти (відповідні органи державної влади).

Так, за словами Н.Б. Болотіної, принципи організації соціального захисту повинні охоплювати такі напрями: а) забезпечення членам суспільства прожиткового мінімуму і надання матеріальної допомоги тим, кому через об'єктивні причини вона необхідна, захист від чинників, що знижують життєвий рівень; б) створення умов, що дають змогу громадянам безперешкодно заробляти собі на життя будь-якими, що не суперечать закону, способами; в) створення умов, що забезпечують задоволення визначеного мінімуму

(в об'ємі суспільних можливостей із урахуванням національно-історичної специфіки) потреб громадян в освіті, медичній допомозі тощо; г) забезпечення сприятливих умов праці для найманих робітників, захист їх від негативних впливів індустріального виробництва; д) забезпечення екологічної безпеки членів суспільства; е) захист громадян від злочинних зазіхань; є) захист цивільних і політичних прав і свобод, що відповідають принципам правової; демократичної держави; ж) створення умов, що виключають збройні соціальні і міжнаціональні конфлікти; з) захист від політичного переслідування й адміністративного свавілля; і) забезпечення вільного духовного життя, захист від ідеологічного тиску; і) створення сприятливого психологічного клімату в суспільстві в цілому, в окремих осередках і структурних утвореннях, захист від психологічного пресингу; й) забезпечення максимально можливої стабільності громадського життя [8, с. 133].

З урахуванням вищезазначеного слід цілком погодитись із думкою Н.А. Балтачєєвої стосовно того, що сучасна система принципів організації соціального захисту населення має відповідати ще й принципам:

– правової забезпеченості та стабільності, що досягається за рахунок розробки й ухвалення пакету нових законодавчих та інших нормативно-правових актів, а також внесення необхідних змін і доповнень у чинну нормативно-правову базу надання соціальної допомоги;

– фінансової забезпеченості, достатності та стійкості для задоволення основних базових потреб населення в соціальному забезпеченні, відшкодування втраченого заробітку (доходу), що досягається за рахунок обов'язкової участі всіх членів суспільства у фінансуванні соціального забезпечення (принцип солідарності), розширення переліку суб'єктів здійснення соціальної допомоги, зміни умов, принципів і джерел їх фінансування, забезпечення найбільш повного, доцільного і прозорого використання бюджетних коштів;

– керованості, що досягається за рахунок чіткого розмежування функцій, повноважень, відповідальності й ресурсного забезпечення різних суб'єктів, створення відповідної матеріальної, інформаційної та кадрової баз;

– наукової обґрунтованості, що досягається за рахунок застосування експериментально відпрацьованих нормативів і стандартів, соціальних технологій, вироблених з урахуванням позитивного вітчизняного і міжнародного досвіду [15, с. 304–305].

Принципи організації соціального захисту закріплені і в тексті міжнародних документів. Так, Загальна декларація прав людини в ст. 25 проголошує, що кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та членів її сім'ї [16].

У Хартії основних прав трудящих Співтовариств (Європейський Союз, 1989 р.) у ст. 10 право на со-

ціальний захист сформульовано так: «Відповідно до національних нормативних положень кожний працівник в країнах ЄС має право на достатній соціальний захист і залежно від свого статусу і розміру підприємства, на якому він працює, користується відповідними соціальними благами. Особи, які не можуть увійти або знову вступити на ринок праці і не мають засобів до існування, повинні отримувати достатню соціальну допомогу з врахуванням особистих обставин». У Європейській соціальній хартії Ради Європи конкретизуються різні аспекти соціального захисту [17].

У країнах – членах Європейського Союзу домінують чотири основні моделі: континентальна, англосаксонська, скандинавська і південно-європейська, кожна з яких закріплює певні принципи організації соціального захисту. Ця типологія зафіксована в документах Європейської комісії.

Континентальна модель встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності. В основі цієї моделі лежить механізм соціального страхування. В класичному вигляді ця модель базується на принципі соціального страхування і професійній солідарності, що передбачає існування страхових фондів, якими на паритетних засадах керують власники підприємств та наймані робітники. Для малозабезпечених членів суспільства, що не мають можливості отримувати страхові соціальні виплати (наприклад, через відсутність страхового стажу), соціальний захист реалізується через принцип соціальної допомоги. Йдеться про допоміжні механізми, які є відступами від початкових засад бісмарківської моделі. Таким чином, розвиток системи соціальної допомоги приводить до модифікації цієї моделі й збільшення частки бюджетного фінансування системи соціального захисту. Попри існування принципу обов'язковості соціального страхування, він дотримується не завжди. Це пов'язано з існуванням граничних рівнів зарплатні, вище яких або відбувається лімітування відрахувань, або втрата обов'язковості належності до системи соціального страхування.

Англосаксонська модель представлена в Європі Великою Британією та Ірландією. Вона базується на таких принципах, як принцип всезагальності (універсальності) системи соціального захисту; поширення її на всіх громадян, які потребують соціальної допомоги; принцип одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в стандартизованості способів розрахунку розміру та умов надання пенсій і медичного обслуговування; принцип розподільної справедливості – основний у цій моделі, оскільки йдеться не про професійну (як у бісмарківській моделі), а про національну солідарність.

Скандинавська модель соціального захисту характерна для Данії, Швеції та Фінляндії. Соціальний захист у ній розуміється як законне право громадянина. Відмінною рисою скандинавської моделі є широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства. Отримання соціальних послуг і виплат, як правило,

гарантується всім жителям країни й не обумовлюється зайнятістю й виплатою страхових внесків.

Південноєвропейська модель представлена в Італії, Іспанії, Греції й Португалії. В цих країнах системи соціального захисту були створені або вдосконалені лише протягом останніх десятиліть. Як правило, рівень соціальної захищеності в цій моделі відносно низький, а завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів і сім'ї [18, с. 119].

Визначення принципів організації має важливе значення, як теоретичне, так і практичне. Для організації соціального захисту теоретичне значення принципів полягає в тому, що вони дають можливість порівняти право різних країн, а також право однієї країни на різних історичних етапах.

Тому можна сказати, що принципи організації соціального захисту є визначальними у системах соціального захисту з уніфікованим базовим набором соціальних послуг, що надаються всім громадянам держави. Такі системи функціонують у скандинавських країнах (в Данії, Швеції, Фінляндії), а також у Великій Британії. Характерною рисою систем соціального захисту в цих країнах є переважно бюджетне фінансування соціальних програм (особливо в Данії, Великій Британії та Швеції), а також державна організація соціальних установ (наприклад, Національна служба охорони здоров'я Великої Британії). Принцип страхування відіграє в таких економіках меншу роль, оскільки для них властиві високі обсяги перерозподілу національного доходу й фінансування соціальних послуг через державний бюджет для зменшення соціальної нерівності. Таким чином, принцип організації соціального захисту є принципом солідарної підтримки всіх членів суспільства щодо певних груп осіб. Проте в Німеччині принцип організації соціального захисту розглядається насамперед як принцип відшкодування завданої шкоди з боку держави.

Фінансування соціального захисту за рахунок бюджетних коштів прямо залежить від ефективнос-

ті економіки, тому під час економічного спаду може приводити до перевантаження державних фінансів та відповідних негативних наслідків. Однак застосування цього принципу є необхідним у випадках неможливості надання соціальних гарантій відносно тих ризиків, до яких неможливо застосувати принцип страхування [19, с. 33].

Отже, принципи організації соціального захисту – це основні вихідні, об'єктивно зумовлені засади, на яких базується діяльність суб'єктів владних повноважень, стосовно формування сутності і змісту ефективного та соціально справедливого розподілу коштів різних соціальних фондів з метою забезпечення осіб, які не спроможні за допомогою своєї праці гідно існувати [20, с. 57].

Висновки. При написанні статті було досліджено і опрацьовано багато галузевих та внутрішньогалузевих принципів організації соціального захисту. Принципи як керівні ідеї мають велике значення для ефективного функціонування всієї системи норм цієї галузі права. За допомогою принципів не тільки формується сучасний державний підхід до правового регулювання сфери соціального захисту, але й визначається суть майбутніх правових норм. Принципи – це ідеї, виражені у формі правової норми. Це означає, що принципи є правовими приписами, причому приписами обов'язковими. Органами, які розглядають спори, пов'язані з соціальним захистом громадян, основні принципи застосовуються як правила для тлумачення відповідних нормативних актів.

Особливого значення ці принципи набувають при реалізації норм права насамперед тоді, коли відсутня конкретна правова норма і є потреба застосувати аналогію закону і навіть аналогію права. Тобто правильно сформульовані принципи дають змогу усувати прогалини в законодавстві при застосуванні правових норм. Характеризуючи принципи організації соціального захисту, необхідно також зазначити, що суспільні відносини, які регулюються нормами цієї галузі, належать до так званих відносин перерозподілу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ярошенко І.С. Право соціального забезпечення : [навч. посіб.] / І.С. Ярошенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
2. Теорія держави і права : [підручник] / за ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
3. Алексеев С.С. Механізм правового регулювання / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит, 1989. – 212 с.
4. Теорія держави і права : [навчальний посібник] / [В.В. Галуцько, О.Г. Мурашин, Д.Г. Севрюков]. – К. : Вид-во Університету «Україна», 2012. – 218 с.
5. Монастирський Г.Л. Теорія організації : [навч. посіб.] / Г.Л. Монастирський. – К. : Знання, 2008. – 319 с.
6. Управління праці та соціального захисту населення РДА / Херсонська обласна державна адміністрація. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khoda.gov.ua>.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141
8. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К., 2005. – 381 с.
9. Лібанова Е.М. Бідність: визначення, критерії та показники / Е.М. Лібанова // Україна: аспекти праці. – 1997. – № 7. – С. 4–9
10. Скуратівський В.А. Основи соціальної політики : [навч. посіб.] / В.А. Скуратівський, О.М. Палій. – К. : МАУП, 2002. – 200 с.
11. Пенсійна система України : [навчальний посібник для студ. вузів] / [В.І. Грушко, Н.В. Грушко, О.В. Бевзенко та ін.] ; за заг. ред. В.І. Грушка. – К. : Кондор, 2006. – 336 с.
12. Лаврінченко О.В. Трудове право та право соціального забезпечення: навчально-методичні матеріали / О.В. Лаврінченко. – Донецьк : «Вебер», 2007. – 427 с.
13. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21 листопада 1992 р. № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №5. – Ст. 21
14. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15 липня 1999 р. № 966-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 348.

15. Балтачєєва Н.А. Напрями системної трансформації соціальної політики в Україні / Н.А. Балтачєєва // Економіст. – 2012. – № 8. – С. 29–32.
16. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 89. – Ст. 3103.
17. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників : Міжнародний документ від 9 грудня 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_044 .
18. Туленков М.В. Політика соціального захисту : [монографія] / М.В. Туленков, Ю.Ж. Шайгородський. – К. : Центр соціальних комунікацій, 2011. – 184 с.
19. Антропов В.В. Экономические модели социальной защиты населения в государствах ЕС : автореф. дисс. ... докт. экон. наук / В.В. Антропов. – М., 2007. – 48 с.
20. Сухицька Н.В. Принципи соціального забезпечення населення / Н.В. Сухицька // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2014. – Т.1. – Вип. 6-2. – С. 55–57.